

**ТЕРЕҢ АҚЫЛ-ЕСІ КЕМ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ
ТӘРБИЕЛЕУ пәні бойынша
Кредит саны – 4**

**п.ғ.м., Дефектология және әлеуметтік жұмыс кафедрасының
оқытушысы
Аринова Камиля Нурлановна**

№ Тема/ неделя	Наименование темы	Содержание темы
1	Ақыл-есі кем балалардың психолого-педагогикалық мінездемесі	1.1 Олигофрения 1.2 Кемақыл балалардың түйсінуі мен қабылдауы
2	Психикалық дамуы тежелген балалардың психолого-педагогикалық мінездемесі	2.1 ПДТ балалардың зейін ерекшеліктері. 2.2 ПДТ балалардың түйсінуі мен қабылдауы
3	Ақыл-ой кемістігін ұқсас жағдайлардан шектеу (бөлу)	3.1 Ақыл-ой кемістігін психикалық даму тежелуінен шектеу 3.2 Ақыл-ой кемістігін анализатор әрекетінің бұзылысынан шектеу 3.3 Ақыл-ой кемістігін сөйлеу тілі бұзылысынан шектеу
4	Ресейдегі ақыл-есі кем балаларды анықтаудағы әдістерді құрастыру	4.1 Патшалық Ресейдегі ақыл-есі кем балаларды анықтаудағы әдістерді құрастыру. 4.2 КСРО-дағы ақыл-есі кем балаларды анықтаудағы әдістерді құрастыру.
5	Шет елде кемақыл балаларды анықтауда қазіргі заманғы әдістер	5.1 Шет елде кемақыл балаларды анықтау. 5.2 Батыс Европада кемақыл балаларды анықтау 5.3 Шығыс Европада кемақыл балаларды анықтау
6	Арнайы мекемеге ақыл-есі кем балаларды таңдау принциптері	6.1 Арнайы педагогиканың принциптері
7	Көмекші мектеп интернаттарды жабдықтауда психолого-медику- педагогикалық комиссия жұмысының мазмұны мен құрылымы	7.1 Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестердің қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы ереже 7.2 ПМПК-ны басқару

8	Мектеп жасындағы балаларды психолого-педагогикалық диагностикалау әдістері	8.1 Диагностика әдістері
9	Ақыл-есі ауыр зақымданған балаларды оқыту мен тәрбиелеу	9.1 Ауыр дәрежелі кемістігі бар оқушының проблемасы
10	Мектепке дейінгі жастағы ауыр дәрежелі кемістігі бар балаларды тәрбиелеудің теориясы	10.1 Түзету жұмыстарының бағыттары
11	Мектеп жасындағы интеллектуалды бұзылысы бар балалардың тәрбиелеудің теориясы	11.1 Ауыр дәрежелі кемістігі бар балалардың оқуының негізгі мақсаттары
12	Интеллектуалды бұзылысы бар баланың ата – анасымен жұмыс	12.1 Педагог дефектологтардың ережелері
13	Орталық жүйке жүйесі органикалық бұзылған балаларға арналған балабақшаларды жинақтау жөніндегі психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиялардың жұмысын жүргізу	13.1 ПМПК жұмысының мазмұны. 13.2 Зерттеу әдістері
14	Интеллектісі бұзылған балаларға арналған психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиялардың, жинақтаушы мектептердің жұмысын ұйымдастыру	14.1 ПМПК жұмысын ұйымдастыру
15	Оқыту және тәрбиелеу топтарын жинақтау, сабақтарды ұйымдастыру	15.1 сабақтарды ұйымдастыру

Пәнді оқытудың мақсаты:

Интеллектуалды бұзылысы бар балаларға арналған мектепте түзету-дамтыту процессін ұйымдастыру

курсын оқытудың негізгі мақсаты студенттерді ақыл-есі кем балалардың психолого-педагогикалық мінездемесі, психикалық дамуы тежелген балалардың психолого-педагогикалық мінездемесі, ақы- есі кемшілігінің оған ұқсас жағдайдан айырмашылықтары туралы теориялық білімдерін шындай түсіру.

Курс дефектолог –мамандар даярлап шығарудағы маңызды пәндердің бірі болғандықтан, негізгі міндеттер:

- интеллектуалды зақымдануы бар балаларға тән негізгі ерекшеліктерді;
- интеллектісі зақымданған балалардың психикалық процесстерін және тұлғалық ерекшеліктерін диагностикалау қабілеттерін қалыптастыру;
- студенттердің ғылыми көзқарастарын қалыптастыру;
- дефектологтың кәсіби қасиеттерін қалыптастыру;

Оқыту нәтижелері (пәндік және пәннен тыс құзыреттіліктер)

Пәндік құзыреттілік – «Балаларды 7-8 түрдегі түзету мектептеріне таңдау» пәнін оқып меңгеру барысында студенттер төмендегідей білім қорын жинақтауы тиіс:

- Интеллектісі бұзылған балалардың психикалық даму ерекшеліктерін білу;
- Интеллектуалды бұзылыстары бар балалардың танымдық қабілеттерін психологиялық зерттеу әдістерін меңгеру;
- Интеллектуалды бұзылыстары бар балаларды диагностикалауға арналған материалдарды даярлау қабілеттерін игеру
- Интеллектуалды бұзылыстары бар балаларға психолого-педагогикалық мінездеме құрастыра білу

Пәннен тыс құзыреттілік – өзін өзі білім алу істеу білу, ғылыми және оқу-әдістемелік әдебиетпен өз бетімен жұмыс істеу, ғылыми танудың әдістерін білу, хабарды жинау және табу білу.

Кемақылдық (олигофрения) дегеніміз - орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануы нәтижесінде танымдық іс-әрекеттің түбегейлі бұзылуы. Олигофрения – грек тілінен аударғанда, ақылы аз деген мағынаны білдіреді. Бұл терминді ХІХ ғ. басында неміс психиатры Э.Крепелин енгізді. Бұл терминмен этиологиялары әр текті, клиникалық симптоматикасы әртүрлі, негізгі ерекшеліктері – тотальдық психикалық жетіспеушілік болып табылатын балаларды атайды. Клиникалық көріністерін сипаттайтын негізгі белгілер -

1. Психикалық жетіспеушіліктің түзелмеуі.

2. Интеллектуалдық құрылымның кемістігі, дәйексіз ойлаудың жеткіліксіздігі немесе, мүлдем болмауы.

Олигофрен балалар VIII түрдегі арнайы түзету мектебінде оқытылады. Қазіргі кезде кемақылдық педагогикалық және психологиялық жағынан ең көп зерттелген мәселе болып саналады.

Кемақылдық дәрежелері:

1. Дебильдік (миақылық) - бұл олигофрения ішіндегі ең жеңіл және кең таралған түрі. Көмекші мектептердің негізгі контингентін осы дебил балалар құрайды. Бұл балалардың механикалық есте сақтау, орташа ойлау, сөйлеу қабілеті бар, аз диапазонды эмоциялары бар, сондай-ақ, қарым-қатынас жасау, оқу, ойнау дағдылары қалыптасқан. Мысалы, ойлау қабілетінің басым бөлігі көрнекі –бейнелік, талдау, топтау, салыстыру қабілеттері нашар. Оқыған мәтінді мазмұндай алмайды, сөйлеу тілінде аграмматизм басым. Жеке тұлғалық дамуында, дүниетанымдары мен көзқарастарының кемістігі байқалады.

Инициатива әлсіз, танымдық қызығушылық жоқ. Арнайы мектепті бітірген кемақыл балалар алғашқы еңбек дайындығын алып шығады. Бұл олардың әлеуметтік бейімделуіне жағдай жасайды.

2. Имбецильдік (милаулық) – бұл дебильдіктен анағұрлым төмен дәреже. Логикалық процестер, талдау, ойлау қабілеттері өте төмен деңгейде. Сөздік қорлары аз. Кейде тек заттың атын атаумен ғана шектеледі. Олардың кейбірі көмекші мектепте оқиды, басым көпшілігі оқымайды. Олар еңбек етуге қабілетсіз. Бұл балалар халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің қарауында тәрбиеленеді. Кейде күрделі емес өзіне-өзі қызмет ету немесе жұмыс операцияларына үйретіледі.

3. Идиотия (нақұрыстық) – қабылдау қызметінің мүлде жетілмеуі. Қоршаған ортаға даған реакциясы жоқ. Немесе адекватты емес. Ойлау қабілеті жоқ, олар туғаннан өмірінің соңына дейін арнайы мекемелерде тәрбиеленеді. Жалпы кемақыл балалардың 5 %-н құрайды.

Психикалық дамуы тежелген балалар дегеніміз -
оқу бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға кездесетін
үлгермеуші балалар. Сондай-ақ бұл балалардың
эмоциональдық ерік – жігер саласының жетілмеуі
органикалық инфантилизммен түсіндіріледі.
Органикалық инфантилизм термині алғаш рет француз
психиатрлары Лоран мен Лассегтің енгізуімен XIX ғ.
аяғында пайда болды. Бұл терминмен түрлі жұқпалы
аурулар мен уланулардың нәтижесінде пайда болған
психикалық және дене бітімдік тежелулер аталды.
Осылайша, инфантилизмді психикалық және дене
бітімдік жетілмеу белгілерінің тұтас құрылымы яғни,
баланың жасына сай жетілмеуі, «балалықтан»
арылмауы деп қарастырған дұрыс.

ПДТ –ң негізгі 4 клиникалық типі анықталды :

Конституциональдық
ПДТ.

Соматогендік ПДТ.

Психогендік ПДТ.

Церебральды-
органикалық ПДТ.

1. Объективтілік қағидасы психикалық көріністерді зерттейді; демек ғылыми негізделген дәйектерге сүйену және зерттеу нәтижелерін логикалық тұрғыдан талдау және қазіргі заманғы психологиялық теорияға сүйену.

- Кешенділік қағидасы – дәрігерлік тексеру, психологиялық тексеру және педагогикалық тексеру болып табылады.
- Жоспарлылық қағидасы – баланы жүйелі түрде зерттеу.
- Детерминизм қағидасы – кез келген құбылыстың өзіндік себептері бар деген қағиданы ұстану.

Кеміс дамудың себептерін есепке алу қағидасы. Бұл даму кемістігі бар балалардың психикалық дамуындағы ерекшеліктердің себептерін анықтау қажеттілігі. Ол үшін кемістіктің құрылымы, тегі және тереңдігі туралы медициналық білім, психологиялық-педагогикалық мәліметтер қажет.

Генетикалық қағида – динамикада, яғни баланың психикасын жалпы даму барысында, іс-әрекет барысында зерттеу.

Әлеуметтік және биологиялық даму деңгейінің өзара байланысын есепке алу қағидасы. Яғни бала дамуына әлеуметтік ортаның әсер етуі және керісінше.

Талдау- жинақтау (анализ-синтез) қағидасы. Л.С. Выготский ілімі бойынша, алғашқы кемістікті есепке алу, негізгі симптомдар және психикалық қосымша асқынулар немесе туынды кемістіктерді талдау.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестердің қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы ереже

1. Жалпы ережелер

1. Осы ережелер ПМПК қызметін ұйымдастыру тәртібін белгілейді, даму проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру арқылы халыққа көмек көрсетеді, оқыту мен тәрбиелеу мәселелерін шешу, кемтар балаларға әлеуметтік және психологиялық-медициналық-педагогикалық тузеу арқылы қолдау көрсету құқығын белгілеу үшін құрылады.

ПМПК- арнайы білім беру ұйымдары түрлерінің бірі болып табылады және 18 жасқа дейінгі 60 мың балаға бір кеңес облыстық, Астана және Алматы қалаларының әкімінің шешімімен ашылады.

2. ПМПК-ның ашылуы, қайта ұйымдастырылуы, тартылуы, материалдық-техникалық жағынан қамтамасыз етілуі ҚР заңында белгіленген тәртіппен наықталады. Республикалық ПМПК қызметіне бақылауды білім беру саласындағы орталық атқарушы орган, ал облыстық, ауданаралық және қалалық білім басқармалары (департаменттері) жүзеге асырады.

Облыстық, қалалық психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестерге Республикалық ПМПК әдістемелік көмек көрсетеді.

3. ПМПК заңды тұлға болып табылады, ҚР Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген мөрі, кеңестің атауы жазылған мөртаңбасы және белгіленген үлгіленген үлгідегі мандайша жазуы бар.

ПМПК-ның негізгі міндеттері:

1) туғаннан 18-ге дейінгі балалар мен жасөспірімдердің даму ерекшеліктерін анықтау, диагнозын белгілеу және оларды емдеу, оқыту мен тәрбиелеудің лайықты жағдайларын анықтау мақсатында психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру;

2) баланың арнайы қажеттіліктерін анықтау және оның медициналық, арнайы білім, арнайы әлеуметтік қызмет көрсетуге берілген құқығын белгілеу;

3) баланың жай-күйіне байланысты оған бұрын қойылған диагнозды және арнайы қызмет көрсетуге берілген құқығын қажет болған жағдайда растау, нақтылау және өзгерту;

4) қажеттілігіне қарай балалар мен жасөспірімдерді мұқият тексеру, емдеу және динамикалық бақылау жасап тоыру үшін оларды ғылыми-зерттеу орталықтар мен профилактикалық-емдеу мекемелеріне жіберу;

5) балаларға психологиялық-медициналық-педагогикалық және әлеуметтік көмек көрсету жөнінде ұсыныстар әзірлеу, екмтар балаларды оналтудың жеке бағдарламаларын жасау және оларды арнайы білім беру ұйымдарында емдеуді, тәрбиелеуді, оқытуды ұйымдастыру;

6) дамуында әр-түрлі ауытқушылықтары бар: мектепте үлгермейтін, тәртібі, эмоциялық-ерік аясы бұзылған, басқалармен қарым-қатынасы қиындық көретін, оның ішінде арнайы түзеу ұйымдарына жіберуге жатпайтын балаларды емдеу, тәрбиелеу және оқыту мәселелері бойынша олардың ата-аналарына (не оларды алмастырушыларға), педагогтарға, дәрігерлерге консультациялық көмек көрсету;

7) дамуында әр-түрлі ауытқушылықтары бар және мамандырылған жәрдемді қажет ететін балаларды, оның ішінде ерте сәби жастағы балаларды дер кезінде анықтау мәселелері бойынша білім, әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау басқару органдарымен, қоғамдық ұйымдармен бірлесе жұмыс істеу;

8) кемтар балаларды білім, әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау басқару органдарымен бірлесіп, олардың медициналық, арнайы білім мен әлеуметтік қызмет көрсету қажеттіліктерін еспке алу және есеп жүргізу. Білім беру, әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау басқару органдарына кемтар балаларға арналған арнайы түзеу мекемелер желісін дамыту жөнінде ұсыныстар енгізу;

9) кемтар балалардың физиологиялық психологиясы жай-күйінің ерекшеліктері туралы халық арасыда білім беру, әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау қызметкерлерінің түсіндіру жұмыстары;

10) тәрбиелеу және оқыту процесінде балалар мен жасөспірімдердің даму динамикасын зерделеуде арнайы түзеу ұйымдарының педагогтарына әдістемелік басшылық жасау және көмек көрсету;

11) кемтар балаларға арналған арнайы түзеу ұйымдарының желісін дамыту жөнінде білім беру басқармаларының ұсыныстар енгізу болып табылады.

Тест (ағылшын. –test –сынау, сынама).- жеке тұлғаның даралық-психологиялық қасиеттерін, сондай-ақ білімін, білігі мен машығын салыстырмалы шамалармен өлшеуге арналаған стандартталған тапсырмалар; психологиялық диагностиканың негізгі әдістерінің бірі.

Тест әдісінің артықшылығы :

- тексерудің, бақылаудың объективтілігі тест арқылы бағалау нақты әрі (дифференциалды) сараланған, даралық сипатта;

- дәстүрлік тексеру әдістерінен тиімдірек.;
- оның мәні адам қабілеттерінің айқындау, өлшеу құралы болуында.

Тестердің типтері :

- қалыптылық - бағдарлы (нормативно-ориентированные).
- өлшемдік - бағдарлы (критериально - ориентированные)

Тестілеудің негізгі үш саласы бар:

- білім беру-оқыту мерзімінің ұзаруына және оқу бағдарламаларының күрделіленуіне байланысты;
- кәсіби даярлық және іріктеу-өндірістің өсу қарқынының жеделдеуіне және күрделенуіне байланысты;
- психологиялық консультация- социодинамикалық процестердің жеделдеуімен байланысты;

Тестілеу процесін үш кезеңге бөлуге болады:

- тестіні тандау (тестілеудің мақсатымен және тестінің дұрыстығымен сенімділік дәрежесі анықталады);
- оны өткізу (тестіге берілген нұсқаумен анықталады);
- нәтижелерді пайымдау (тестілеудің пәніне қатысты теория жүйесімен анықталады).

Тест формалары: Ауызша және жазбаша тестер. Сонымен бірге, бланкілі, заттық, аппараттық, компьютерлік тестер.

Ауыр дәрежелі кемістігі бар балалардың тәжірибелік жұмыстары (Сементова М.Ф, Потериния А.Н)

1-кезең: 4-8жас (санитарлық) іскерлік қозғалысты ұйымдастыру кезеңде сын-гигиеналық тәжірибелік аса көңіл бөледі. Тәрбиеленушілерді мінез – құлығына қарай 4 топқа бөледі. Басты назарда олардың сөйлеу тіліне және қозғалысына тән бөледі.

2-кезең: 8-16 жас өз өзіне қызмет етуге дағдыланады. Жеке бас гигиенасы, оқуына, сөйлеуіне, дамуына назарда тұрмыстық және әлеуметтік дағдыларға бағыттайды.

3-кезең: 16-18жас. Тәрбиеленушілерді әлеуметтік ортаға бейімдау. 18 жасқан тәрбиеленушілердің көпшілігі психологиялық интернаттарға жіберіледі. Онда қартайғанға дейін өмір сүреді.

Жұмыс нәтижелілігін мына шарттар қарастырады:

Дамуында
ауытқуы бар
балалардың
ауруларын ерте
табу;

Балалардың әке
– шешелерімен
қарым –
қатынаста болу.
Жұмысқа
қатыстырау.

Балаларға
мүмкіндігінше
позитивті көңіл
бөлу.

Сау
құбылыстардың
ортасында өзін
ұстай білу:

Педагог дефектологтардың ережелері.

- - әке шешелік сезімдерді ояту
- - үмітсіздікті жою
- - анамен жақсы қарым қатынсата болу
- - баланың сенімсіздігін жою
- - қоғамға керектілігін сезіндіру
- - баланың алға қойған мақсатына жетелеу
- - әке шешенін проблемасын шешуге көмектесу
- - жанұядағы кикілжіңдерді азайту

Түзете тәрбиелеу жұмысы арнайы жүйеде жүреді. Принциптері:

- Мүгедек баланың жанұядағы мінез құлқы басқалармен қарым қатынасы
- Мүгедек баланың психологиялық ерекшелеіктері және дәрежесі
- Мүгедек баланы арнайы мекемеде оқыту кезеңі және қоғамға бейімдеу интеграциясының шешімдері
- Балаға берілетін бағдарламалық материалдар
- Барлық мамандар әке шешемен мүгедек баламен арнайы жұмыс істеуі
- Әке шешені баланың оқу әдістерімен таныстыру жанұядағы тәрбиелеу шарттарын біліуі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика. — СПб., 2008. — С. 8-50.
2. Л.Ф.Бурлачук, С.М.Морозова Словарь-справочник по психодиагностике. — Питер, 2015 г.
3. Бине А. Введение в экспериментальную психологию. — СПб., 2009.
4. Колосова Т.А., Исаева Д.Н. Основы коррекционной педагогики и коррекционной психологии.. — М., 2019
5. Речицкая Е.Г., Гущина Т.К. Психолого-педагогическая диагностика развития детей с ОВЗ. (с нарушением слуха) — М., 2019